

ἀγφεία καὶ ἄλλα λείψανα μυκηναϊκῶν χρόνων. Ἡ ἔρευνα εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο θὰ ἔχη σπουδαιότατα ἀποτελέσματα διὰ τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν διευκρίνησιν πολλῶν ζητημάτων τοῦ ἱεροῦ

Κ. ΚΟΥΡΟΥΝΙΩΤΗΣ

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΜΥΣΤΡΑ (1918)

Εὐρύτατον ὑπῆρξε τὸ πρόγραμμα τῶν ἐργασιῶν, τὰς ὁποίας ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία εἶχε πρὸ 10ετίας ἀναλάβει εἰς τὸν Μυστράν (ἀπὸ τοῦ 1906). Μετὰ τὴν στερήωσιν τῶν ψηφιδωτῶν τοῦ Δαφνίου, μετὰ τὴν προπαρασκευὴν συστηματικῆς ἐργασίας πρὸς διάσωσιν τῶν ψηφιδωτῶν τοῦ Ὁσίου Λουκά, ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία ἀπεφάσισε ν' ἀναδείξῃ τὸν Μυστράν καὶ τὸ Γεράκι κέντρον καὶ ἀφετηρίαν συνεχοῦς καὶ συστηματικῆς μερίμνης ὑπὲρ τῶν βυζαντινῶν μνημείων. Εἰς τὸν Μυστράν καὶ τὸ Γεράκι συνοψίζεται ἡ ὅλη βυζαντινὴ τέχνη τῶν προηγούμενων αἰώνων καὶ ἡ προσπάθεια τῆς ἀναγεννήσεως διὰ τὸ μέλλον.

Τὸ πρόγραμμα τῆς ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας σκοπὸν κύριον εἶχεν, ὡς εἶκός, τὴν συντήρησιν καὶ ἀναστύλωσιν τῶν πολυτίμων ἐκείνων λειψάνων τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνικοῦ βίου καὶ τέχνης. Ἡ μέριμνα τῆς συντηρήσεως καὶ εὐτρεπίσεως τῶν μνημείων θὰ ἐπεξετείνετο, ἕως ὅτου κατωρθοῦτο νὰ ἀναδειχθῇ ὁ Μυστράς ἀποκλειστικὸς ἀρχαιολογικὸς χώρος ὁμοιος πρὸς τὰ μεγάλα ἱερά τῆς ἀρχαιότητος (Ὀλυμπία, Ἐπίδαυρον, Δελφοῦς). Παράλληλως πρὸς τὴν ἐργασίαν ταύτην συντηρήσεως τῶν μνημείων θὰ ἔβαινεν ἡ μελέτη καὶ ἔρευνα αὐτῶν. Ἡ βυζαντινὴ νεκρόπολις τοῦ Μυστρά καὶ ἡ φραγκοβυζαντινὴ τοῦ Γερακίου θὰ ἐγίνετο θέμα λεπτομεροῦς ἱστορικῆς καὶ τεχνικῆς μελέτης, μετ' ἀπεικονίσεως καὶ σχεδιογραφῆσεως τῶν πολυτίμων λειψάνων καὶ ὅλου τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου.

Αἱ ἐργασίαι αὗται ἤθελον συνδυασθῆ μετὰ τὴν ἐν Ἀθήναις ἰδρυσιν τὴν ἀπὸ πολλοῦ μελετωμένην τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου.

Ὁ Μυστράς καὶ τὸ Γεράκι δύνανται νὰ παράσχωσι τὸ πολυτιμότεον ὕλικόν τοῦ Μουσείου. Σειρὰ φωτογραφιῶν, σχεδιογραφημάτων, ἀντιγράφων τῶν τοιχογραφιῶν, γυψίνων ἐκμαγείων τῶν γλυπτῶν καὶ ἀρχιτεκτονικῶν ἔργων ἀποτελοῦσι πολύτιμον τμήμα ἀπεικονίσεων τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου. Ἀκόμη καὶ πρωτότυπα ἔργα τοῦ Μυστρά καὶ τοῦ Γερακίου, τμήματα τοιχογραφιῶν, αἱ ὁποῖαι καταρρέουσι καὶ τῶν ὁποίων εἶναι ἀδύνατος ἄλλως ἢ διάσωσις, θὰ ἀποτελέσωσιν ἀνεκτίμητον αἴθουσαν τῆς ζωγραφικῆς τῆς Βυζ. Ἀναγεννήσεως.

Καὶ τότε μὲν, πρὸ 10 ἐτῶν, ἐξετελέσθησιν ἐν Μυστρά πολλὰ καὶ ὠφέλιμοι ἐργασίαι. Τὰ ἐπελθόντα ἐσωτερικὰ γεγονότα ἐκώλυσαν τὴν συνέχισιν τοῦ ἔργου. Ἡδὴ ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἀνέλαθε καὶ πάλιν τὰς ἐργασίας μὲ τὸ ἴδιον εὐρὺ πρόγραμμα, τὸ ὁποῖον καθιστᾷ περισσότερον ἀναγκαῖον καὶ σκόπιμον ἢ ἐν τῷ μεταξὺ ἐπιτευχθεῖσα ἴδρυσις τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου.

Ἡ κατάστασις εἰς τὸν Μυστράν καὶ πρὸ 10 ἐτῶν δὲν ἦτο εὐχάριστος. Τὸ θλιβερόν εἶναι, ὅτι καὶ σήμερον εὐρίσκεται εἰς βαθμὸν ὑπερβαλλόντως δυσάρεστον. Εἰς τὴν σπουδαιότητα ἐκκλησίαν, τὸν Ἅγιον Δημήτριον, περιφέρονται εἰς τὸ προαύλιον διάφορα οἰκιακὰ ζῶα, εἰς δὲ τὸν νάρθηκα, μεταδεδλημένον εἰς ἀποθήκην ἐλαίου, αἱ περίφημοι τοιχογραφίαι εἶναι ἐκτεθειμέναι εἰς πικνοταῖας κακώσεις. Καὶ ὡς πρὸς ταῦτα μὲν οὐδὲν ἠδυνάμην νὰ πράξω, προσεπάθησα μόνον διὰ τῶν ἐργασιῶν νὰ ἐπιφέρω τὴν συντήρησιν.

Σπουδαῖον μέρος τῆς ἐργασίας ὑπῆρξεν ἡ στερέωσις διὰ πλαισιώματος τσιμέντου καταρρευουσῶν τοιχογραφιῶν (εἰς τὴν Παντάνασσαν, τὸ Ἀφεντικό). Μὲ πολλὴν εὐχαρίστησιν ἐξηκρίθωσα πόσον ἀσφαλῆς μετὰ 10 ἔτη παρέμεινεν ἡ διὰ τοῦ τρόπου τούτου στερέωσις τῶν τοιχογραφιῶν. Ἐν γένει δὲ καὶ ἡ ὅλη συντήρησις τῶν τότε ἐξασφαλισθέντων μνημείων, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἄλλην ἐγκατάλειψιν, διατηρεῖται ἀσφαλεστάτη καὶ τελεία.

Ἐπίγειουσαν ἀνάγκην μερίμνης εἶχεν ὁ πάγκαλος νῦν τοῦ

Ἄφεντικοῦ, ὅπου τὰ ὕδατα τῶν βροχῶν εἰσέρρου διὰ τῆς στέγης. Μὴ δυνηθεὶς γὰρ προβῶ εἰς ἀσφαλὴ διὰ κεράμων στέγασιν προέδην εἰς προσωρινήν, ἀλλὰ στερεὰν ἐξασφάλισιν, ἐπιστρώσας διὰ στρώματος κορασάνιου, δλοκλήρου τῆς σωζομένης στέγης.

Μεγάλην ἐργασίαν εὐτρεπίσεως καὶ ἐρεύνης ἔκαμν εἰς τὴν Ἄνω Πόλιν, ὅπου τὰ Παλάτια τῶν Δεσποτῶν.

Τὰ περισσότερα κινδυνεύοντα μέρη τῶν τοίχων ἐξησφάλισα διὰ συμπληρώσεως τῆς οἰκοδομῆς. Δι' ἐκχωματώσεων καὶ τακτοποιήσεως τῶν χωμάτων ἔκαμν προσιτὰ τὰ Παλάτια καὶ τὴν αἴθουσαν τοῦ θρόνου εἰς τὸν ἐπισκέπτην. Προέδην δὲ εἰς ἐκσκαφὰς καὶ ἄλλας ἐργασίας πρὸς πλήρη μελέτην τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τῆς οἰκοδομικῆς τῶν πολυτιμοτάτων διὰ τὸν βυζαντιακὸν βίον Παλατίων τῶν Δεσποτῶν.

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

Σπουδαιότατα καὶ ὄλως ἀπροσδόκητα ἐπιγραφικὰ εὐρήματα ἔχομεν ἐξ Ἐπιδαύρου, ἀνάγοντα ἡμᾶς εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τὰ πολιτεύματα τῆς Ἀγαικῆς Συμπολιτείας καὶ διεξοδικὴν ἀπαιτοῦντα ἔκθεσιν πρὸς ἐρμηνείαν αὐτῶν.

Διὰ τῶν ἐν τῷ Ἱερῷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἀνασκαφῶν ἐξηκολούθησεν ἡ ἀποκάλυψις τῶν πρὸ τὰ Προπύλαια κτισμάτων καὶ ἤχθησαν εἰς φῶς καὶ ἄλλα πολύχρωμα μωσαϊκὰ παρέχοντα εἰκόνα ταπήτων, ἀριστουργήματα πολυσυνθέτου γεωμετρικῆς καὶ ἔστιν ὅτε ὄλως ἐσχηματοποιημένης φυτικῆς διακοσμῆσεως. Σὺν τῇ ἀποκαλύψει δὲ τῶν μωσαϊκῶν ἤνεγκεν ἡ σκαφή εἰς φῶς καὶ ἀξιολογωτάτας ἐπιγραφάς, αἵτινες ἐν μεσαιωνικοῖς χρόνοις εἶχον χρησιμεύσει ὡς οἰκοδομικὸν ὕλικόν. Τρεῖς τῶν ἐπιγραφῶν τούτων, αἵτινες δημοσιεύονται ἐν τῇ νῦν ὑπὸ τὰ πιεστήρια Ἀρχαιολογικῆ Ἐφημερίδι, σχετίζονται πρὸς τὴν ἱστορίαν καὶ τὸ πολίτευμα τῆς ἐξ αὐτονόμων ὁμοσπόνδων πό-